

Beyin Göçü

Bu bilgi notu **Aykut Göker** tarafından hazırlanmıştır.

Metinde yer alan tablolar ve diğer sayısal veriler (bu verilerin geçtiği örneklerle birlikte), 11-12 Aralık 1978'de Barselona'da düzenlenen **Beyin Göçü Semineri'**nde (**Séminaire International Sur L'Exode Des Compétences**, 11-12 Décembre 1978, Barcelone) 'Union Marocaine du Travail' temsilcilerinin sunduğu "*The Exodus of Skills*" başlıklı bildiriden alınmıştır. Yeri geldikçe bildiride geçen özgün kaynakçalar da zikredilmiştir.

Beyin Göçü^(*)

Yetişmiş insan gücünün daha az gelişmiş bir ülkeden daha çok gelişmiş bir ülkeye göç etmesi olgusu 'beyin göçü' ("*brain drain*" / "*exodus of skills*" / "*the flight of experts*") deyiimi ile anılmaktadır. Bu olguyu doğuran neden ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farktır. İki ülkenin gelişme düzeyleri arasında herhangi bir mertebe farkının varlığı bu olgunun ortaya çıkması için yeterlidir. Örneğin Türkiye'den ABD'ye beyin göçü vardır ama aynı türden göç İsveç, Birleşik Krallık ve benzeri gelişmiş ülkelerle ABD arasında da söz konusudur ve göçün yönü ABD'ye doğrudur. (Bkz. Tablo 1, 2.)

Çağımızda beyin göçünün önemli bir sorun hâline gelmesinin nedeni ulaştığı boyutlar ve az gelişmiş ülkeler aleyhine yarattığı sonuçlardır. İsveç ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş ülkeler de ABD, Kanada gibi ülkeler lehine beyin kaybına uğramaktadırlar ama onlar kayıplarını az gelişmiş ülkelere transfer ettikleri beyinlerle kapatmakta, hattâ kazanımları kayıplarından daha fazla olmaktadır. (Bkz. Tablo 3.) Teknik yardım programları adı altında az gelişmiş ülkelere gönderilen uzmanlar bu ülkelerin kayıplarını karşılamaktan çok uzaktır. Bu uzmanların sınırlı sayıda ve sınırlı bir süre için gönderildiği de unutulmamalıdır. Gelişmiş ülkelere giden beyinler ise gittikleri ülkelerde kalıcıdır. 'Kalıcılık', beyin göçünün belirleyici unsurlarından biridir; 'dönüş' istisnadır. 'Kalıcılar' az gelişmişlere gönderilen uzman sayı ve nitelikleriyle kıyaslanamayacak bir çoğunlukta dırlar.

Tablo 1.

1962 ve 1966 yıllarında başlıca Avrupa ülkelerinden ABD'ye göç eden bilim adamı, mühendis, hekim vb. sayıları

	1962	1966
Birleşik Krallık	1488	2015
Federal Almanya	574	615
Fransa	102	180
İtalya	126	185
Hollanda	213	129
Belçika	50	63
İsveç	148	195
İsviçre	157	297
Yunanistan	103	142
İspanya	87	116
Avusturya	44	117

Kaynak: Union Marocaine du Travail, "*The Exodus of Skills*", Séminaire International Sur L'Exode Des Compétences, 11-12 Décembre 1978, Barcelone.

(*) Metinde yer alan tablolar ve diğer sayısal veriler (bu verilerin geçtiği örneklerle birlikte), bu bilgi notunu hazırlayan A. Göker'in TÜTED (Tüm Teknik Elemanlar Derneği adına katıldığı), 11-12 Aralık 1978'de Barselona'da düzenlenen Beyin Göçü Semineri'nde (Séminaire International Sur L'Exode Des Compétences, 11-12 Décembre 1978, Barcelone) 'Union Marocaine du Travail' temsilcilerinin sunduğu "*The Exodus of Skills*" başlıklı bildirden alınmıştır. Yeri geldikçe bildiride geçen özgün kaynakçalar da zikredilmiştir.

Tablo 2.

1962-1963-1964 yıllarında bazı Avrupa ülkelerinden ABD'ye göç eden hekimlerin sayısı ve bunun orijin ülkede o yıllarda verilen tıp doktorası sayısına oranı (%)

Orijin Ülkeler	1962			1963			1964		
	ABD'ye Göç Edenlerin Sayısı (1)	Yıllık Doktora Sayısı (2)	% (1)/(2)	ABD'ye Göç Edenlerin Sayısı (1)	Yıllık Doktora Sayısı (2)	% (1)/(2)	ABD'ye Göç Edenlerin Sayısı (1)	Yıllık Doktora Sayısı (2)	% (1)/(2)
Belçika	4	109	3,7	4	115	3,5	4	129	3,1
Fransa	6	1044	0,6	15	261	1,2	16	1428	1,1
Almanya	53	1115	4,8	73	1060	6,9	71	-	-
Birleşik Krallık	121	1421	8,5	142	1640	8,7	189	1804	10,4
İsveç	4	48	8,3	10	51	19,6	9	-	-

Kaynak: Union Marocaine du Travail, "The Exodus of Skills", Séminaire International Sur L'Exode Des Compétences, 11-12 Décembre 1978, Barcelone.

(2) sayılı sütunlardaki rakamlar Centre de Recherches Européennes, "L'Exode des Cerveaux", Lausanne, 1968.'den alınmıştır; zikreden: Union Marocaine du Travail, 1978.

Tablo 3.

1964 yılında Hollanda ve 1960 yılında İsveç'te kayda değer bazı kategorileri kapsayan nitelikli insan gücünde kazanç*kayıp dengesi

	Hollanda (1964)	İsveç (1960)
Göçmen olarak gelenler	609	213
Kendi ülkelerinin parasıyla Hollanda ve İsveç'te okuyanlardan kalanlar	366	48
Toplam Kazanç	975	261
Göçmen olarak gidenler	412	95
Ayrılan yabancılar	318	119
Toplam kayıp	830	214
Ülke lehine net kazanç	145	47

Kaynak: Union Marocaine du Travail, 1978.

"Beyin" göçü, son çözümlemede, az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere önemli ölçüde bir kaynak aktarımıdır; az gelişmişlerin gelişmişlere yaptıkları bir yardımdır ve bu yardım giderek artmaktadır. (Bkz. Tablo 4, 5.)

Tablo 4

1961-72 yıllarında ABD'ye göç eden yetişmiş, nitelikli eleman sayıları ve bunların içinde az gelişmiş ülke çıkışlıların yüzde payları

Yıllar	Az Gelişmiş Ülke Çıkışlılar (1)	Bütün Ülkeler Toplamı (2)	% (1/2)
1961-65 Toplam	14.514	38.902	37
1966	7.635	15.585	49
1967	8.239	15.848	52
1968	8.052	16.096	50
1969	8.419	13.139	64
1970	11.412	16.492	69
1971	16.098	18.890	85
1972	15.822	18.466	86
1971-72 Toplam	90.191	153.418	59

Kaynak: CNUCED (La Conférence des Nations unies sur le Commerce et le Développement, "Un transfert à l'envers: Ses dimensions, ses conséquences économiques et ses implications politiques" 13.10.1975 tarih, TD/B/C. 6/7 sayılı rapor; zikreden: Union Marocaine du Travail, 1978.

Tablo 5.

1962-66 yıllarında ABD'ye gelen aktif göçmen sayıları ve bunların içinde yetişmiş elemanların yüzde payları

Yıllar	Aktif Göçmen Nüfus (1)	Serbest Meslek Sahipleri, Teknisyenler vb. (2)	Bilim Adamları ve Mühendisler (3)	(2)+(3)	% (2)+(3)/(1)
1962	127.693	23.710	4.044	27.754	21,7
1963	137.817	27.930	5.626	33.556	24,3
1964	131.512	28.756	5.401	34.157	25,9
1965	130.811	28.790	5.004	33.794	25,8
1966	145.368	30.039	6.773	36.812	25,3

Kaynak: Union Marocaine du Travail, 1978.

Beyin göçünün zamanımızda ulaştığı boyut ve az gelişmişler aleyhine yarattığı sonuçlara ilişkin şu örnekler konuya açıklık getirecektir:

"Mesleklerini gelişmiş ülkelerde icra etmek için az gelişmiş ülkeleri terk eden doktor sayısı 140.000'dir (dünya doktor sayısının %6'sı)..."

"Dünya Sağlık Örgütü'nün Soruşturması", L' Express, Şubat 1976, s. 61.

“Az gelişmiş ülkelerden 1961’den 72’ye kadar yalnızca ABD, Birleşik Krallık ve Kanada’ya göç eden ve aralarında mühendis, biyolog, fizikçi, hekim ve diğer tıp adamlarının, tarım uzmanı ve profesörlerin vb. bulunduğu nitelikli eleman sayısı 230.000’dir (ABD’ye 90.000; Birleşik Krallık’a 84.000; Kanada’ya 56.000).

CNUCED, anılan rapor...

“Az gelişmiş ülkelerden ABD’ye gelmiş olan hekim ve diğer tıp adamlarının 1971’de ulaştığı sayı aynı alanda çalışan Amerikan kökenlilerin %51’i kadardı. Mühendislik alanında bu oran %26, bilim adamları için ise %11 mertebesindeydi...

“1970’te aralarında 6.400 mühendis bulunan 11.236 nitelikli eleman ABD’ye yerleşmek üzere az gelişmiş ülkelerini terk ettiler. Bunların 8.993’ü Asya çıkışlı (3.41’i Hindistan’dan, 2.318’i Filipinler’den), 1.212’si Afrikalı ve 1.031’i Latin Amerikalı idi.”

CNUCED, anılan rapor.

Beyin göçü, az gelişmiş ülkeler için ağır bir parasal kayıp anlamına da gelmektedir. Örneğin,

“Bir hekimi yetiştirmenin maliyeti 20.000 ABD doları olarak tahmin edilirse, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden 140.000 hekim kendi ülkeleri için 3 milyar ABD dolarlık bir kayıp demektir... ...1961’den 72’ye kadar az gelişmiş ülkelerden ABD, Birleşik Krallık ve Kanada’ya göç eden nitelikli insan gücünün, sayılan ülkeler lehine 50 milyar dolarlık değer aktarmak anlamına geleceği tahmin edilmektedir... Bu üç ülkenin aynı dönemde kalkınma programları için yaptıkları yardım ise yalnızca 46 milyar dolardır.”

CNUCED, anılan rapor.

Yaşadığımız çağda ve özellikle de yüzyılımızın ikinci yarısında ulaştığı boyutlar açısından olağanüstü bir önem kazanan ve bu yönüyle Kuzey-Güney diyalogu ya da Yeni bir Ekonomik Düzen arayışlarının önemli bir gündem maddesi hâline gelen beyin göçü aslında bütün tarihsel dönemlerde gözlenen bir olgudur. Dinsel, bilimsel, felsefî, sanatsal etkinliğin yoğun olduğu kentler Antik ve Orta Çağlarda da bütün entelektüeller için çekim merkezleriydi. Sanatçılar ve zanaatçılar zengin kentlerde, saraylarda toplanıyordu. Ancak olayın bugünkü boyutlara ulaşması, kapitalizmin gelişmesi ve bu sistemin doğası gereği, ülkeler arası eşitsiz gelişmelerin, dolayısıyla da ekonomik açıdan derin farkların ortaya çıkmasıyla birlikte. Ayrıca bilim ve teknolojiye gelişmelerin, beyin göçüne konu nitelikli insan gücünü görülmemiş bir sayısal büyüklüğe ulaştırması da daha önceki çağlardakinden çok farklı bir görünüm ortaya çıkmasının doğal zeminini oluşturmuştur.

Beyin göçünün uluslararası tanımı, göçün ülkeler arasında olmasını öngörüyor. Ancak, ulusal düzeyde, aynı ülkenin gelişmişlik farkları olan bölgeleri arasında da aynı olay geçerlidir ve daha az gelişmiş bölgelerin aleyhine işlemektedir. O hâlde beyin göçünü, ülkeler ya da aynı ülke içinde bölgeler arası gelişmişlik ve entelektüel düzey farklarının yol açtığı, ama yönü hep daha gelişmişe doğru olan nitelikli insan gücü akımı olarak tanımlamak daha doğrudur.

Buraya kadar, ülkesel ya da bölgesel gelişmişlik farklarını beyin göçünü doğuran neden olarak ileri sürdük. Ancak bireyler söz konusu olduğunda, göçü doğuran temel dinamik nedir? Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, sanıldığı aksine, göçte en ağırlıklı neden kişilerin daha çok kazanmak istek ya da eğilimleri değildir. Beyin göçünü doğuran nedenleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Ülkenin bilim adamları, teknik elemanları, hekimlerinin vb. bilgi ve beceri düzeyleri ile o ülkenin bilim, teknoloji ve sanayideki gelişmişlik düzeyi arasında birinciler aleyhine bir uyumsuzluk varsa ve bu nedenle bilgi ve becerilerini tam anlamıyla kullanamıyor, mesleklerinde yetkinleşme olanağını bulamıyor, bu açıdan önemli olanaksızlıklarla karşılaşacaklarsa, gelişmiş ülkeler, bu elemanların gözünde mesleklerinde yetkinliğe ve doyuma ulaşmanın çekim merkezleri hâline gelebilmektedir. En ağırlıklı neden budur.
- Söz konusu elemanlar, bilgi ve becerilerinin karşılığı olan maddî olanaklara sahip olamadıkları ve olamayacakları kanısını taşıyorlarsa; geçim sıkıntısı, işsizlik ve benzeri sorunlar somut bir gerçekse, onların gözünde de, bu tür elemanlara 'iyi para ödeyen' gelişmiş ülkeler çekim merkezi hâline gelebilmektedir.
- Ülkede var olan toplumsal sorunların büyüklüğü, bu sorunların çözümüne yönelik girişimlerin önünün kesilmesinin yarattığı umutsuzluk ve belli siyasî, dinî, kültürel baskılar nitelikli elemanların gelişmiş ülkelere çekimini kolaylaştıracak uygun bir ortam yaratabilmektedir.
- Ülkede, geçmişin toplumsal kültür birikiminden süzülüp gelen ve bu birikimi çağdaş ve evrensel olana doğru değiştiren bir devinim, entelektüel anlamda bir canlılık, yaratıcılık yoksa kültürel alana bir kimlik arayışının -ya da aynı anlama gelmek üzere, kimliğini bulamamış olmanın- kaosu egemense, bu kültür karmaşasında, ülkenin nitelikli elemanları için, gelişmiş ülkenin kültürü tek başına bir çekim odağı olabilmektedir. Zaten bu elemanların çoğu, aldıkları eğitimin gereği olarak, gelişmiş ülke kültürüyle temas gelmiş ve bir karşı ağırlık da bulunmadığı için o kültüre yakınlık da duymuşlardır. Gelişmiş ülkelerde eğitim görenler için bu yakınlık kolaylıkla o ülke kültürüne 'entegre olmaya' dönüşebilmektedir.

Gelişmiş ülkeleri çekici kılan başka nedenler de sıralanabilir. Burada anlaşılması gereken nokta, nitelikli elemanın bu çekime kapılmasının salt öznel (sübjektif) nedenlere bağlanamayacağı; olayın temelinde, somut, nesnel (objektif) ekonomik, siyasî, toplumsal nedenlerin yattığıdır. Bu koşullar değiştirilemediği ya da umut verici, somut bir değişim sürecine girilemediği sürece beyin göçü olgusu da varlığını sürdürecektir.